УДК 894.341:371:371.3

К.Кенжешов,
БГУ

ОРТО МЕКТЕПТЕРДЕ КЫРГЫЗ АДАБИЯТЫН ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫК НЕГИЗДЕ ОКУТУУНУН МЕТОДИКАСЫ ЖАНА АНЫН МИЛДЕТТЕРИ

Орто мектептерде этнопедагогикалык окутуу азыркы күндүн өзөктүү куралы. Бул жагынан ал пайдалуу окуу куралы боло тургандыгында күмөн жок. Ошондуктан ал бир гана окуучуга эмес, изилдөөчүлөргө , мугалимдерге, усулчу-тарбиячыларга, ата-энелерге, дегеле тарбия иштерине кайдыгер карабаган окурман журтунун бардыгына пайдалуу болот деген ойдобуз

Ар кыл темада сабак жүргүзүлө турган азыркы мектептердин алдына койгон бирден бир максат – окуу процесси аркылуу жаштарга билим жана этнопедагогикалык тарбия берүү. Бул негизги максатты ар бир өтүлгөн сабак аркылуу өз бет алдынча, спецификалык бөтөнчөлүктөрүнө жараша иш жүзүнө ашырат.

Адабиятты окутуунун методикасыаны окутуунун теориясын үйрөтөт, окуучуларды адабият илими менен мыкты куралданышына жеткирет, аларды этнопедагогикалык духта тарбиялоого жардам берет. Ушуга байланыштуу адабият мугалиминин алдына өзүнүн предметинин методикасы, анын теориялык негиздерин толук билүү милдети коюлат.

Адабиятты окутуу процесси бири-бири менен органикалык түрдө байланышта болгон негизги үч элементтен турат: окуу предмети, окутуу-мугалимдин ишмердиги, окуучу-окуучунун ишмердиги.

Адабиятты окутуунун методикасы бири-бири менен тыгыз байланышта турган төмөнкү проблемаларды чечет: кимди жана эмне үчүн окутат (окутуунун максаты), эмнени окутат (окутуунун мазмуну жана системасы), кантип окутат (окутуунун методу жана формасы).

Бул проблемалар адабият боюнча алган билимди окутуучулардын өздөштүрүүлөрүнүн, терең үйрөнүүлөрүнүн процессинде гана иш жүзүнө ашырат. Ошондуктан адабиятты окутуунун методикасы окуучулардын кандай окугандыгын жана канчалык даражада билимге ээ болгондугун текшерүү милдетин өзүнүн алдына коет.

Адабиятты окутуунун методикасы өзүнчө гана ойлонулуп чыгарыла калган эмес. Ал баарынан мурун коомдун өнүгүшүнүн мыйзам ченемдүүлүгү менен байланышта. Кыргыз адабияты мектептеги билим бере турган окуу предмети болгондон кийин ал адабият илиминин эң акыркы жетишкендиктерине таянат. Адабият илиминин жетишкендиктерине таянып, адабиятты окутуунун методикасы көркөм чыгармаларды окуучуларга үйрөтүү процессинде аларды, баарынан мурда этнопедагогикалык духта тарбиялоо милдетин аткарат.

Кыргыз адабиятын окутуунун методикасынын бирден бир милдети окуучуларды улуттук патриотизмге, улуттук сыймыкка, эмгекке, этнопедагогикалык мамиле жасоого, өз эне тилин жана адабиятын сүйө билүүгө үйрөнүүгө көңүл буруу болуп эсептелет.

Адабиятты окутуунун методикасы мындан башка да төмөндөгүдөй милдеттерди аткарат: адабияттын өзү жөнүндө системалуу кабар берип, эстетиканын бир түрү экенин аныктайт, жазуучунун же акындын көркөм каражаттары, чыгармачылыктын түрлөрү, адабияттын өсүшү жана мыйзамдары жөнүндө кабар берет. Окуучулардын оозеки сүйлөөсүн жана жазуу кебин өстүрөт. Адабият сабагында окуучулар чыгарманы окуп чыгышат, түшүнгөнүн кайра айтып беришет, чыгарманы талдашат, ошол чыгарма боюнча жазуу иштерин, дил баян, изложение жазышат.

Адабият сабагынын методикасы адабият сабагыаркылуу кандайча жол менен эстетикалык тарбия берип, алардын эстетикалык татымын ойготуунун жолдорун иштеп чыгат. Мектепте окула турган адабият курсунун милдети программада көрсөтүлгөн адабий чыгармалардын идеялуу көркөмдүк маанисин ачып көрсөтүү менен гана чектелбестен, окуучулардын көркөмдүк түшүнүгүнүн көзүн ачып, эстетикалык көз карашын өнүктүрүүгө тийиш. Мунуннатыйжасында окуучулар өз алдынча окуган ар бир адабий чыгармалардын идеялык багытын, эстетикалык маанисин баалай алгыдай даражага чейин өсүп жетилүүлөрү керек. Жогорку класстарда өтүлүүчү адабият курсу коомдук турмуштун өнүгүү тарыхы менен байланыштуу түрдө өтүлөт. Бирок ошол өткөн доордогу чыгармаларды биз өз учурубуздун максатына, өз турмуш маселелерибизди чечүү үчүн пайдаланабыз. Идеялык-көркөмдүк касиети эң мыкты, саясий коомдук, адабий-тарыхый мааниси жогору деңгээлде болгон адабий чыгармалады окуп, аларды талдап үйрөнүү орто мектептеги адабиятсабагынын негизин түзөт. Улутка тиешелүү чыгармалар – улуттун күзгүсү.

Идеологиянын бир формасы болгон адабияттын спецификасын билбей туруп, окуу предмети болгон адабиятты окуучулардын окуу процессинде өздөштүрүшү мүмкүн эмес.

Үйрөнүүнүн обьектиси, мазмуну жана милдети боюнча адабиятты окутуунун методикасы педагогикалык илимдин тармагына кирет, ал эми адабият таануу болсо филологиялык илимге кирет.

Мына ошого байланыштуу улуттук тууну, биримдикти, ички монолиттүүлүктү чыңдоо фактору катары таалим-тарбия ишмердигинин идеологиялык багыты жана мазмундук философиялык негизи катары таалим-тарбия берүүдө да активдүү болушубуз абзел. Кыргыз элинин эгемендүүлүгү биримдик менен чыңалат. Манас атабыздын “Кулаалы таптап куш кылдым, курама жыйнап журт кылдым” деген девизин дайыма жадыбыздан чыгарбай бек сактайлы.

Эгерде улуттук чыгармалардын мазмунун айтуу оңой болсо, этнопедагогикалык кылып жеткирүү өтө кыйын. Адабият мугалими ар дайым улуттун күзгүсү жазуучунун досу, жакыны анын улуттук сүйүүсүн элге таратууну адиси болушу абзел. Алардын экөөсү тең бир максатты – окуучуну этнопедагогикалык идеологияга тарбиялаган материалы болуусу абзел. Көркөм адабиятты сүйөм, бирок адабият сабагын көргүм келбейт деген парадокстун кайдан чыкканын мугалимдин чабалдыгынан издөө керек.

Сөзсүз мугалим кайсы гана чыгарманы түшүндүрбөсүн ал чыгарма окуучунун жүрөгүнөн орун табуусу керек. Биз өзүбүздүн практикада көрүп жүрөбүз, кээ бир окутуучулар жакшы чыгарманы мажүрөө кылып маанисин кетирип салат. Тескерисинче, кээ бирлери орто чыгармаларды жеткиликтүү кылып бийик деңгээлге жеткирет. Улуттук адабият улуу чыгармаларды улуу жеңишке жеткирүүгө умтулат,улуттук чыгармалар элдин идеологиясын улуттун кулк мүнөзүнө жараша чагылдырылат. Албетте, ар бир элдин идеологиясы улуттун кулк-мүнөзүнө жараша чагылдырылышы абзел. Ар бир элдин өзүнүн каадасалты, нарк-насили, кыял-жоруктары болот эмеспи, анын сыңарындай башка элдин чыгармаларынан өзгөчөлөнүп туруусу керек. Ошондуктан ошол чыгармаларды этнопедагогикалык негизде жеткирүү – бул адабиятчы мугалимдин милдети.

Адабияттар

1. Алимбеков А. Кыргыз этнопедагогикасы. -Б., 1996.
2. Калдыбаева А.Т. Эл акындарынын чыгармачылыгынындагы этнопедагогикалык идеялар.
3. Қалиұлы Серғазы. Қазақ этнопдагогикасының теориялық негіздері мен тарихы. Алматы: Білім, 2003.
4. Молдавская Н.Д. Литературное развитие в процессе обучения .-М: Педагогика, 1976.